

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Факультет психології
Кафедра загальної та клінічної психології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теорія і практика психологічного тренінгу

Освітня програма «Реабілітаційна психологія»
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність 053 Психологія
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Затверджено на засіданні кафедри загальної
та клінічної психології

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.

Івано-Франківськ - 2020

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Теорія і практика психологічного тренінгу

Викладач	Доктор психолог.н., професор Міщиха Лариса Петрівна
Контактний телефон викладача	0999115572
Е-mail викладача	larisa.michucha@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очне/заочне
Обсяг дисципліни	180 год.; кількість кредитів ECTS – 6
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	згідно розкладу
2. Анотація до навчальної дисципліни	
Навчальна дисципліна спрямована на розвиток вмінь майбутніх психологів надавати психологічну допомогу особистості в груповому форматі.	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
Мета курсу: дати основи знань з теорії та практики психологічного тренінгу; сформувати у студентів досвід практичного застосування знань в організації та проведення тренінгів у майбутній професійній діяльності.	
Цілі курсу:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснити теоретичне обґрунтування феномену «груповий тренінг». 2. Розкрити психологічні особливості тренінгової групи. 3. Накреслити цілі тренінгової групи та її переваги над іншими формами психологічної роботи. 4. Окреслити основні етапи розвитку групи в тренінгу. 5. Розкрити основні ролі та стилі роботи групового тренера. 6. Розкрити основні види тренінгових груп. 7. Навчити студентів організувати і проводити груповий тренінг. 	
4. Загальні та спеціальні (фахові) компетентності	
Загальні компетентності	
Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, клінічної та реабілітаційної психології та професійної підготовки у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів психологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.	
Загальні компетентності (ЗК)	
ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	
ЗК3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.	
ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії, професійно володіти соціально-психологічними механізмами взаєморозуміння і взаємовпливу.	
ЗК9. Здатність працювати в команді.	
ЗК12. Здатність і готовність розуміти психологічний зміст суспільних процесів і впливати на них з позицій принципу гуманізму; діяти соціально відповідально та свідомо; ставитись з повагою до мультикультурності та різноманітності	
Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	
СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.	
СК8. Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).	
СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.	

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку, адаптація до нових ситуацій у сфері професійної діяльності.			
5. Програмні результати навчання			
<p>ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.</p> <p>ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, які мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.</p> <p>ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.</p> <p>ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.</p>			
6. Організація навчання			
Обсяг навчальної дисципліни			
Вид заняття		Загальна кількість годин	
лекції		24/8	
семінарські / практичні / лабораторні заняття		36/12	
самостійна робота		120/160	
Ознаки навчальної дисципліни			
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
3	Психологія	2	Вибірковий
Тематика навчальної дисципліни			
Тема		лекції	семінарські заняття
			самостійна робота
Тема 1. Історія розвитку групових методів роботи		2	2
<p>1.Теорія «тваринного магнетизму» Ф. А. Месмера.</p> <p>2.Групова психотерапія і гіпноз.</p> <p>3.Психологічні аспекти групових методів.</p> <p>4.Групові методи в психоаналізі й інших психологічних школах Заходу.</p> <p>5.Сучасні групові методи роботи у психології.</p> <p>Українська психологічна школа групових методів роботи.</p> <p><u>Самостійна робота:</u> Підготувати реферати на тему(на вибір): Теорія «тваринного магнетизму» Ф. Месмера; «Психологічний тренінг в Україні: становлення та розвиток»</p>			8
Тема 2. Психологічний тренінг як метод практичної психології		2	2
<p>1.Співвідношення понять «групова психотерапія», «групова психокорекція», «груповий тренінг».</p>			12

<p>2. Загальне уявлення про психологічний тренінг.</p> <p>3. Специфічні риси і основні парадигми тренінгу.</p> <p><u>Самостійна робота:</u> Описати співвідношення понять: групова психотерапія, групова психокорекція, груповий тренінг</p>			
<p>Тема 3. Зміст, завдання тренінгової групи</p> <p>1. Цілі тренінгової групи.</p> <p>2. Переваги групової форми психологічної роботи.</p> <p>3. Принципи роботи в групі.</p> <p>4. Рольові позиції в групі.</p> <p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>1. Виписати основні завдання та цілі групового тренінгу</p> <p>2. Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми)</p>	2	4	10
<p>Тема 4. Психологічні особливості тренінгової групи</p> <p>1. Поняття групової динаміки.</p> <p>2. Групова згуртованість.</p> <p>3. Гомогенність і гетерогенність тренінгових груп.</p> <p>4. Якісний склад тренінгових груп. Кількісний склад тренінгових груп.</p> <p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>1. Описати особливості прояву емоційного інтелекту на кожному віковому етапі розвитку.</p> <p>2. Виписати основні переваги та недоліки групової форми психологічної роботи.</p> <p>3. Виписати та проаналізувати основні принципи роботи в тренінгу</p>	2	4	10
<p>Тема 5. Загальні тренінгові методи</p> <p>1. Групова дискусія.</p> <p>2. Ігрові методи.</p> <p>3. Методи, спрямовані на розвиток соціальної перцепції.</p> <p>4. Медитативні техніки</p>	2	4	10

<p><u>Самостійна робота:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Побудувати модель-схему основних тренінгових методів. 2. Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми) 			
<p>Тема 6. Класифікація тренінгових груп</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні види тренінгових груп. 2. Критерії класифікації тренінгових груп. 3. Групи інтрапсихічного спрямування. 4. Поведінкові групи. <p><u>Самостійна робота:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Побудувати таблицю розподілу тренінгових груп за параметром інтрапсихічного й поведінкового спрямування. 2. Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми) 	2	2	10
<p>Тема 7. Загальні уявлення про стадії розвитку групи в тренінгу. Початкова стадія розвитку групи.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості початкової стадії роботи групи і задачі терапевта. 2. Основні цілі терапевта на початковій стадії. 3. Структурування роботи групи. <p><u>Самостійна робота:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виписати основні завдання тренера на початковій стадії функціонування групи 2. Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми) 	2	2	10
<p>Тема 8. Перехідна стадія</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конфлікти між учасниками групи. 2. Конфлікти учасників з терапевтом. 3. Підгрупи в групі. 4. Основні цілі терапевта на перехідній стадії. 	2	2	10

<p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>1.Виписати основні завдання тренера на перехідній стадії функціонування групи</p> <p>2.Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми)</p>			
<p>Тема 9. Продуктивна стадія. Завершальна стадія</p> <p>1.Саморозкриття учасників.</p> <p>2.Оцінка ефективності роботи групи.</p> <p>3.Контрольні зустрічі.</p> <p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>1.Виписати основні завдання тренера на продуктивній та завершальній стадіях функціонування групи</p> <p>2.Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми)</p>	2	2	10
<p>Тема 10. Ведучий тренінгової групи</p> <p>1.Основні ролі ведучого групи.</p> <p>2.Стилі керівництва групою.</p> <p>3.Характеристика особистості групового тренера.</p> <p>4.Підготовка ведучих тренінгових груп.</p> <p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>1.Виписати основні компетенції, якими має володіти тренер групи тренінгу</p> <p>2.Творча робота: організація і проведення тренінгу(за вибором теми)</p>	2	2	10
<p>Тема 11. Розвиток професійної самосвідомості в тренінгу</p> <p>1.Розвиток самосвідомості як мета тренінгу.</p> <p>2.Організаційні аспекти комплектування груп і проведення занять.</p> <p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми)</p>	2	4	10
<p>Тема 12. Організаційні аспекти тренінгу</p> <p>1.Складання структури тренінгу.</p> <p>2.Прелімінарна зустріч.</p> <p>3.Тематична спрямованість тренінгової групи.</p>	2	6	10

<p>4.Підбір психотехнологій та методів роботи у тренінговій групі.</p> <p><u>Самостійна робота:</u></p> <p>1.Написати і проаналізувати сценарій тренінгу (вибрати тематику, яка додається)</p> <p>2.Творча робота: організація і проведення тренінгу (за вибором теми)</p>			
ЗАГ:	24	36	120

7. Система оцінювання навчальної дисципліни

<p>Загальна система оцінювання навчальної дисципліни</p>	<p style="text-align: center;">Розподіл балів, що отримують студенти</p> <p>Оцінювання навчальних досягнень студентів за усіма видами навчальних робіт проводиться за <i>поточним</i> та <i>підсумковим</i> контролюми. Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться в усній та письмовій формі (тестування, контрольна робота, самостійна робота).</p> <p>Контроль самостійної роботи проводиться шляхом перевірки виконаних завдань. Усі контрольні заходи включено до 100-бальної шкали оцінювання.</p> <p>Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, де 50 балів відводиться на оцінку усних відповідей студентів, тестування, презентації, виконання самостійної роботи та контрольної роботи і 50 балів – залік.</p> <p>Виходячи з цього, оцінка «відмінно» ставиться за наявність у студента вичерпних і правильних знань щодо головних проблем курсу, розгляду яких були присвячені лекційні та семінарські заняття. При цьому знання повинні бути осмисленими, що проявляється у повноті та адекватності їх пояснення. Вміння підходити до рішення завдання не тільки у форматі репродукції, але й творчого мислення.</p> <p>Оцінка «добре» ставиться за наявність у студента знань щодо більшості тем з навчальної дисципліни, які передбачені навчальною програмою. При цьому знання характеризуються адекватністю, але є частково</p>
--	--

усвідомленими (студент по формі відповідає правильно, а пояснити смисл може не завжди).

Оцінка **«задовільно»** ставиться за наявність у студента фрагментарних знань з курсу, які при цьому не завжди точно ним розуміються і недостатньо повно вербалізуються.

Оцінка **«незадовільно»** ставиться за відсутність у студента знань щодо головних проблем курсу, або ж за наявність часткових знань, які він неправильно розуміє і неправильно трактує.

Поточне оцінювання									Сума
Змістовий модуль I				Змістовий модуль II					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	100
-опитування на семінарських заняттях (максимум 5 б); -робота в групі (кейси, дискусії, круглі столи тощо)-10 б - навчально-дослідна робота (письмовий звіт) -10 балів та її презентація (максимум 10 б); - Самостійна робота-5 балів Підсумковий контроль – залік - 50 балів Сумарна кількість – 100 балів.				-опитування на семінарських заняттях (максимум 5 б); -робота в групі (кейси, дискусії, круглі столи тощо)- 10 б -навчально-дослідна робота (письмовий звіт)-10 балів та її презентація (максимум 10 б); Самостійна робота-5 балів Підсумковий контроль – залік - 50 балів Сумарна кількість – 100 балів.					
Контрольна робота – 10 б.									

Самостійна робота студентів оцінюється максимум в 5 балів, залежно від виду роботи.

Вимоги до оцінювання самостійної роботи студентів:

Завдання, які оцінюються у 2 бали: 2 бали виставляється у тих випадках, якщо завдання здані вчасно і в повному обсязі з дотриманням правил академічної доброчесності. 1 бал виставляється, якщо завдання не здано у повному

	<p>обсязі або невчасно. 0 балів виставляється, якщо завдання не здано.</p> <p>Завдання, які оцінюються у 5 балів: 5 балів виставляється, якщо завдання виконане вчасно і в повному обсязі з дотриманням правил академічної доброчесності, є креативними, відповідає обраній темі і меті. 4 бали виставляється, якщо завдання здано вчасно і у повному обсязі, проте є незначні помилки. 3 бали виставляється, якщо завдання виконане не в повному обсязі, або дещо не відповідає обраній темі чи вимогам, є певні неточності у змісті, не вказано джерела. 2-1 бал виставляється, якщо завдання не здано у повному обсязі або невчасно, зміст поданий невірно. 0 балів виставляється, якщо завдання не виконано.</p> <p>Для оперативного опитування студентів на семінарських заняттях використовують тестовий контроль знань, що містить завдання з вибором однієї правильної відповіді з чотирьох запропонованих. Тестування відбувається на платформі https://d-learn.pnu.edu.ua/.</p>
Вимоги до письмових робіт	<p><u>Контрольна робота</u> студентів максимально оцінюється у 10 балів. При цьому. 9-10 б. виставляється, коли питання контрольної роботи розкриті повністю, наведені приклади описаних явищ, подано обґрунтування виникнення того чи іншого явища, наведені прізвища вчених, які займалися цією проблематикою. 8-7 б. виставляються у разі недостатнього аналізу явища на основі теорій та моделей, наведено лише один приклад, питання розкрито не в повній мірі, проте студент дав відповіді на всі питання. 6-5 б. за контрольну роботу виставляється, коли студент не відповів на одне питання контрольної роботи, проте дав часткові відповіді на решта і не навів приклади описаних явищ. 4-3 б. виставляється, коли студент не відповів на половину питань, проте дав часткові малозмістовні відповіді на решта. 2-1 б. виставляється студенту, який не відповів на жодне питання, або у відповідях не розкритий зміст питання.</p> <p>Термін написання – після 7 семінарського заняття (для денної форми), за 10 днів до початку сесії (для заочної форми).</p> <p>Форма здачі контрольної роботи – письмова (від руки) або тестування (для заочної форми та для денної форми, якщо навчання дистанційне).</p>
Семінарські заняття	<p>Опитування оцінюються за 5-ти бальною системою. При цьому, студенти здійснюють огляд літератури за ключовими поняттями теми, анотують та конспектують першоджерела, оформляють відповіді на питання семінару, дискутують з приводу специфіки надання психологічної допомоги постраждалих у різних надзвичайних ситуаціях. Усне опитування студентів може здійснюватися індивідуально або фронтально. Опитування може також здійснюватися здійснюється за допомогою тестування і оцінюється у 10 балів. Загальний бал за семінарські заняття – це сума балів за усне і</p>

	письмове опитування протягом семестру, враховуючи ваговий коефіцієнт, що фіксується в електронному журналі.																			
Умови допуску до підсумкового контролю	Виконання усіх запланованих робочою програмою дисципліни форм навчальної роботи, які підлягають контрольному оцінюванню. Пропущені заняття відпрацьовуються протягом місяця (усно або ж за допомогою тестів) після пропущеного заняття. Самостійна робота (конспект) повинні бути здані до завершення змістового модуля з теми.																			
Підсумковий контроль	<p>Форма контролю : залік. Форма здачі : письмова. Залік з курсу «Психологічна допомога у надзвичайних ситуаціях» виставляється за загальною сумою балів з усіх виконаних завдань, що передбачені робочою програмою.</p> <p style="text-align: center;">Шкала оцінювання заліку</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <thead> <tr> <th>Університетська</th> <th>Національна</th> <th>Шкала ECTS</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>90 – 100</td> <td rowspan="5" style="text-align: center;">Зараховано</td> <td style="text-align: center;">A</td> </tr> <tr> <td>80 – 89</td> <td style="text-align: center;">B</td> </tr> <tr> <td>70 – 79</td> <td style="text-align: center;">C</td> </tr> <tr> <td>60 – 69</td> <td style="text-align: center;">D</td> </tr> <tr> <td>50 – 59</td> <td style="text-align: center;">E</td> </tr> <tr> <td>26 – 49</td> <td rowspan="2" style="text-align: center;">Не зараховано</td> <td style="text-align: center;">FX</td> </tr> <tr> <td>0-25</td> <td style="text-align: center;">F</td> </tr> </tbody> </table>	Університетська	Національна	Шкала ECTS	90 – 100	Зараховано	A	80 – 89	B	70 – 79	C	60 – 69	D	50 – 59	E	26 – 49	Не зараховано	FX	0-25	F
Університетська	Національна	Шкала ECTS																		
90 – 100	Зараховано	A																		
80 – 89		B																		
70 – 79		C																		
60 – 69		D																		
50 – 59		E																		
26 – 49	Не зараховано	FX																		
0-25		F																		

8. Політика навчальної дисципліни

Політика навчальної дисципліни спрямована на активну взаємодію у групі студентів, атмосферу доброзичливості з дотриманням правил академічної доброчесності. Студенти відвідують лекції та семінарські заняття. Відпрацювати пропущені заняття студенти зможуть письмово (виконати тести та ін.) або усно протягом місяця після пропущеного заняття. Написання контрольної роботи та виконання самостійної роботи є обов'язковим. У випадку невиконання студентами вищезначених вимог, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) студент буде недопущений до здачі заліку. Студенти, які навчаються за індивідуальним графіком, виконують всі завдання згідно вимог, проходять тестування.

9. Рекомендована література

Основна:

1. Большаков В. Ю. Психотренинг. Социодинамика, упражнения, игры /В. Ю. Большаков. СПб. : Социально-психологический центр, 1996. 380 с.
2. Большой психологический словарь / [Ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко]. М. : ОЛМА – ПРЕСС, 2003. 666 с.
3. Вачков И. В. Основы группового психотренинга. Психотехники: [учебно-методическое пособие] / И. В. Вачков. – М. : «Ось-89», 2001. 224 с. (практическая психология).
4. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : [учебное пособие] М. : Издательство «Ось89», 1999. 176 с.
5. Евтихов О. В. Практика психологического тренинга / О. В. Евтихов. СПб. : Речь, 2004. 256 с.
6. Зайцева Т. В. Теория психологического тренинга. Психологический тренинг как инструмент действия. СПб. : Речь, М. : Смысл, 2002. 80 с.
7. Захарова Г. И. Теория и методика психологического тренинга : учеб. пособ. / Г. И. Захарова. Челябинск, 2008. 44 с.

8. Карпенко Є. Основи психотренінгу : навч. посібник. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. 78 с.
9. Карпенко Є. Методи сучасної психотерапії : навч. посібник. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. 120 с.
10. Кочюнас Р. Психотерапевтические группы : Теория и практика М. : Академический Проект, 2000. 240 с.
11. Матійків І. М. Основи тренерської майстерності : [навч.-метод. посіб.] / І. М. Матійків, А. І. Якимів, Т. Г. Черняк / За заг. ред. А. І. Якиміва. Львів : Компанія «Манускрипт», 2012. 392 с.
12. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : [навч. посіб.] – К. Л. Мілютіна. – К. : МАУП, 2004. 192 с.
13. Никандров В. В. Антитренинг, или контуры нравственных и теоретических основ психотренинга : [учеб. пособ.] СПб. : Речь, 2003. 176 с.
14. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу: Навчальний посібник// Уклад. : О. М. Шевчук. Умань : ПП Жовтий, 2011. 133 с.
15. Осипова А. А. Общая психокоррекция : учеб. пособ. / А. А. Осипова. М. : ТЦ «Сфера», 2000. 512 с.
16. Пеньковська Н. М. Основи психологічного консультування в методі позитивної психотерапії : навч. посіб. / Н. М. Пеньковська, Р. В. Шептицький. – Тернопіль : Крок, 2014. 286 с.
17. Психогимнастика в тренінгу / Под ред. Н. Ю. Хрящевой. – СПб. : Питер, 2001. 141 с.
18. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б. Д. Карвасарского. СПб. : Питер Ком, 1998. 752 с.
19. Пузиков В. Г. Технология ведения тренинга / В. Г. Пузиков. СПб. : Издательство «Речь», 2010. 224 с.
20. Реньш М. А., Садовникова Н. О., Лопес Е. Г. Социально-психологический тренинг: Практикум. Екатеринбург: Изд-во ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2007. 190 с.
21. Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. СПб. : Питер, 2001. 384 с.
22. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. М. : Прогресс, 1990. 368 с.
23. Сидоренко Е. В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату / Е. В. Сидоренко. СПб. : Издательство «Речь», 2008. 356 с.
24. Технологія тренінгу / Упоряд. : О. Главник, Г. Бевз / [За заг. ред. С. Максименко]. К. : Главник, 2005. 112 с. (Психолог, інструментарій).
25. Торн К. Тренинг. Настольная книга тренера. / К. Торн, Д. Маккей. – СПб. : Питер, 2002. 205 с.
26. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теории и практика / К. Фопель. [Пер. с нем.]. М. : Генезис, 2003. 272 с.
27. Фопель К. Психологические принципы обучения взрослых. Проведение ворк-шопов: семинаров, мастер-классов / М. : Генезис, 2010. 360 с.

Додаткова:

1. 18 программ тренингов. Руководство для профессионалов // Под ред. В. А. Чикер. СПб. : Речь, 2007. 368 с.
2. Боно Э. Шесть шляп мышления / Э. Боно. [Пер. с англ.]. Мн. : Поппури, 2006. 368 с.
3. Милютин Е. С. Психолог-тренер / Е. С. Милютин // Психолог. № 14, 2002. С. 21–26.
4. Психологічна енциклопедія / [Автор-упорядник О. М. Степанов]. К. : Академвидав, 2006. 424 с.
5. Ромек В. Г. Тренинг уверенности в межличностных отношениях. СПб. : Речь, 2003. - 175 с.
6. Скрипюк И. И. 111 баек для тренеров : истории, анекдоты, мифы, сказки / И. И. Скрипюк. – СПб. : Питер, 2012. 176 с.
7. Харин С. С. Искусство психотренинга. Заверши свой гештальт / С. С. Харин. Мн. : Изд. В. П. Ильин, 1998. 352 с.

8. Шапар Б. В. Сучасний тлумачний психологічний словник / Б. В. Шапар. Х. : Прапор, 2007. 640 с.
9. Ялом И. Групповая психотерапия: теория и практика / Ирвин Ялом. – 3-е изд. М. : Апрель Пресс, Психотерапия, 2010. 576 с.
10. Ялом И. Дар психотерапии / Ирвин Ялом ; [пер. с англ. Ф. Прокофьева]. М. : ЭКСМО, 2007. – 352 с.

Викладач: Міщиха Лариса Петрівна